

Кейвана; отследить творческий и жизненный путь художника, а также проанализировать его искусствоведческое наследие, живописные и графические произведения.

Ключевые слова: *И.Кейван, зарубежье, искусство, искусствоведение, живопись, графика.*

Ivan Keyvan is the famous Ukrainian artist. He is author of historical canvas, thematic pictures, landscapes and portraits. The interesting and until now little known page of his creation are presented in this paper in which there are a lot of sketches done during Figol's journeys around Ukraine, trips to foreign countries.

Key words: *Ivan Keyvan, art, art critic, painging, graphic.*

УДК 391.1/3

ББК 85.126.6

Христина Нагорняк

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОСТЮМА НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРУБІЖНИХ ВИДАНЬ

У статті проаналізовані праці українських науковців, учених, етнографів й аматорів, які займалися дослідженням народного костюма за межами України й зробили помітний внесок в українське народознавство. Розглядаються джерела кінця ХІХ ст. і до сьогодні.

Ключові слова: *народний костюм, етнографи, народознавство, діаспора.*

Український народний одяг із його прикрасами, чудовими вишивками завжди привертав увагу дослідників й етнографів не тільки на території України, але й далеко за її межами. Багато вчених і аматорів, кого доля закинула за межі рідної Батьківщини, і там не покидали своєї праці й продовжували важливу традицію, перервану в Україні. Значний і цінний матеріал знаходимо в роботах таких дослідників, як Ф.Вовк, Олекса Воропай, Л.Бурачинська, П.Одарченко та ін. Завдяки Світовій Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) також було видано деякі наукові праці, що стосуються народного вбрання.

Нині немає ґрунтового дослідження, де були б представлені праці етнографів, які знаходилися за межами України й займалися вивченням українського народного одягу. **Метою** статті є подати в хронологічному порядку перелік етнографічних праць, які видавалися діаспорою, і представити найбільші культурно-видавничі центри, що знаходилися за кордоном.

У ділянці вивчення українського народного одягу особливої уваги заслуговує ґрунтова робота видатного українського антрополога, етнографа й археолога Федора Вовка “Етнографічні особливості українського народу” [14, с.9]. У цій надзвичайно цінній праці Ф.Вовк уперше науково описав увесь український народний побут і ствердив, що український народ являє собою самостійну, самобутню націю, відмінну від інших слов'янських народів. Самобутність виявляється, зокрема, і в народному одязі. Опис одягу Ф.Вовк починає з жіночого, бо, на думку вченого, він “переховав у собі значно більше архаїчних елементів”. Розгляд частин жіночого одягу автор починає з оздоб та одяжі верхньої частини тіла, що зберігає більше старовинних елементів, ніж нижня.

Опис жіночих оздоб подано в історичному й регіональному аспектах. Далі автор розглядає особливості жіночих зачісок у різних місцевостях України, головні убори жіночі та плечову одягу, білизну. Описано верхню й нижню поясну одягу та взуття.

У такому ж порядку розглядає він і чоловічу одягу.

Далі подано додатки до чоловічого одягу: ціпки, топірці, тобівки, дзьобні, кубки тощо.

Усі елементи чоловічого й жіночого одягу різних місцевостей України показано в численних ілюстраціях (100 мал.), а також у кольорових – 11 зразків чоловічого й 13 зразків жіночого одягу.

Наукову працю Ф.Вовка про етнографічні особливості українського народу разом з іншими його працями (“Антропологічні особливості українського народу”, “Шлюбний ритуал та обряди на Україні”, “Сани в похоронному ритуалі на Україні”) видано українською мовою в Празі 1928 року. Розділ “Одяга” охоплює сторінки 118–166.

Олекса Воропай (народився 9.XI.1913 р. в Одесі) у 1966 р. видав у Мюнхені двотомник “Звичаї нашого народу” [1]. Матеріали до “Звичаїв...” почав збирати ще 1937 року в Україні, а потім, у 1944–1948 рр., уже в еміграційних таборах робітників і таборах для переміщених осіб.

У І т. своєї праці О.Воропай створив суцільний образ річного циклу народно-календарних звичаїв. Значна частина її другого тому відводиться українській народній ноші.

У статті “Етнологи української діаспори про національні строї українців” професор Г.Стельмашук зазначає: “О.Воропай акцентує увагу на основних факторах, які впливали на формування народної ноші, зокрема, – оточенні, культурній спадщині, культурних взаєминах, мистецьких здібностях народу, відмінностях у ноші національних етнографічних груп. З великою шаною і любов’ю вчений досліджує матеріали, з яких виготовляли народний одяг, складові його частини, оздоби, взуття, головні убори, зачіски, прикраси. Дуже вдало класифіковано одяг. Зосібна, в окремі параграфи виділяються такі розділи, як “Спільний одяг для чоловіків і жінок” і “Верхній одяг, що шиється з крамної матерії”. Цінним у праці є те, що українське національне вбрання розглянуто в тісному зв’язку з народними звичаями, традиційними обрядами і фольклором. Текст легко читається і сприймається. Двотомник О.Воропая становить, без сумніву, наукову вартість, одночасно задовільняючи вимоги масового видання. Не даремно ж видана великим накладом в Україні (1991 р.), вона розійшлася так швидко. Це справжнє досягнення українського народознавства” [12, с.269].

В Австралії побачила світ книга поширювача народного мистецтва на цьому континенті Юрія Ткача “Історія українського костюму” (Мельбурн, 1986). Видання англomовне, охоплює три основних історичних періоди: скіфський, античну Русь, XIII–XVI ст. Вона подає багато додатків і таблиць, узятих із книги К.К.Стамерова “Нариси з історії костюмів. У двох частинах” (Київ, 1978), у якій досліджуються костюми народів світу. У праці є розділ, присвячений українським костюмам XV–XVII ст. Книга Ю.Ткача ілюстрована також й оригінальними кольоровими малюнками, виконаними художницею з Канади (Торонто) Христиною Сенків. І хоч ілюстрації схематичні й дуже умовно передають декор на плахах, запасах, уставках сорочок, манишках, на жупанах і кунтушах, убранні князів, однак вони знайомлять із культурними надбаннями українців не лише українську громаду в діаспорі, але й англomовне населення світу.

Одним із перших відповідних видань у Північній Америці була книжка Катерини Антонович “Український народний одяг” англійською мовою (Вінніпег, 1964) з передмовою Стефанії Бубнюк і двома таблицями взорів.

“Опис народнього строю Полтавщини, що був виданий Організацією Українок Канади десять літ тому, оце появився вдруге у поширеному виданні. Авторка додала опис дитячого вбрання, що його зладила була для преси, а головне – опрацювала цілий розділ історичних строїв козацької доби. Це є знаменитий підручник для режисерів та організаторів хорів і танкових гуртків та всіх, що дбають про стилеве народне вбрання”, – такий опис на цю працю подає журнал “Наше Життя” [10, с.8], який випускає Союз Українок Америки.

Далеко від рідної землі наші країни збирали експонати для музеїв і приватних колекцій. Слід зауважити, що збереження експонатів забезпечено ними на найвищому рівні. Наукові співробітники музеїв організували виставки народного мистецтва, у тому числі й одягу. Так, у 1984 р. в українському Музеї (Нью-Йорк) була організована виставка народного мистецтва українців. До цієї виставки видано англійською мовою книгу-каталог, куратором якої стала Люба Волинець. У ньому вміщена стаття про народний одяг, подано багато фотографій людей у народних строях, а також мистецьких експонатів про виставку, присвячену докторові Богданові Цимбалістому, котрий протягом 1978–1990-х рр. був Головою Управи Українського Музею. Напередодні видано каталог українською мовою, куратор – Люба Волинець. У ньому вміщено статтю “Український народний одяг: нові надбання”, окрему статтю про сорочку, а також подано слайди й фотографії експонатів українського вбрання [12, с.270].

Канадським інститутом українських студій спільно з Товариством приятелів українського села видано книгу-каталог “Тканина: виставка українського ткацтва”, у якій подаються фотографії селян із Буковини початку ХХ ст. й окремі складові частини народних буковинських строїв, ткацькі верстати, знаряддя праці. Автори книги Рута Лисак-Мартинків, науковий співробітник науково-дослідного відділу “Села спадщини української культури”, і Надя Крептул. Видання книжки спонсорувало Альбертське товариство збереження української культури. Виставки народного українського мистецтва проводилися в США та Канаді регулярно.

У США побачила світ книга “Український народний одяг” [14]. Ініціатором написання такої праці стала Наталя Даниленко – голова комісії народного мистецтва, референт голови

Управи СФУЖО. Коштом цієї організації й було здійснено видання. Його авторами є Лідія Бурачинська, Мирослава Стахів, Любов Волинець, Петро Одарченко; малюнки виконала Галина Титла. У книзі подано одяг селян основних етнографічних регіонів України XIX ст. Професор Г.Стельмахук зазначає: “Шкода, що автори відмовилися представити у своїй праці Українське Причорномор’я та Приазов’я. Не представлений також надзвичайно цікавий етнографічний регіон Покуття, в якому ще й тепер люди зберігають зразки одягу і старі фотокартки. На жаль, у цій праці не розглянуто історичних витоків українських національних строїв; в ній ми не побачимо вбрання українських князів і княгинь, козацьких гетьманів, полковників, розкішне жіноче вбрання, яке протягом XVI–XVIII ст. розвивалося в руслі загальноєвропейської моди. Однак, попри все, автори виконали величезну дослідницьку роботу. Вперше виокремлено вбрання Підляшшя і Холмщини. Без сумніву, ця книга стане значним внеском у скарбницю української культури, цінним джерелом пропагування українського мистецтва у світі” [12].

Над дослідженням українського народного одягу багато працювала й опублікувала цінні розвідки Лідія Бурачинська.

1949 р. вона разом із Зеноном Кузелею опрацювала ґрунтовну статтю про український одяг і взуття для Енциклопедії Українознавства. 1966 р. у словниковій частині Енциклопедії Українознавства надруковано статтю Л.Бурачинської “Одяг”. Український народний одяг вона за локальними особливостями ділить на п’ять головних округ.

Чотири статті Л.Бурачинської про український одяг видано англійською мовою: 1955 р. в англійському збірнику “Українське Мистецтво”, 1963 р. в англійській короткій Українській Енциклопедії, 1984 р. у першому томі великої англійської енциклопедії “Україна” та у виданій для молоді короткій англійській Українській Енциклопедії (1988) [14].

Лідія Бурачинська, уболіваючи за народне мистецтво, наводить приклади шанобливого ставлення до нього в інших джерелах, зокрема, наголошує, що у шведів воно ввійшло в побут інтелігенції. Л.Бурачинська виявляє неабиякі знання вишивки західних областей України. Дуже часто з її публікацій можна дізнатися про якийсь надзвичайно цікавий етнографічний або мистецтвознавчий аспект. Приміром, із відгуку про сокільську виставку в Празі довідуємося, що в лужицьких сербів, сусідів з експозиції – українців, уже немає давньої тканини й народного стібубу. Тому на такому фоні надзвичайно виграли строї Гуцульщини [13].

Усі статті Л.Бурачинської про український народний одяг відзначаються науковістю й докладністю. Вони дають повне уявлення про історію українського одягу, ґрунтовний опис основних елементів і локальних особливостей одягу в різних районах України.

Лідія Бурачинська постає перед нами і як громадська діячка. Вона тісно співпрацювала із Союзом Українок Америки й часто відвідувала конгреси жінок в Америці чи в Канаді. Також на сторінках журналу “Наше Життя” вона представляла професіоналів та аматорів, які займалися збиранням і збереженням зразків української народної ноші. В одному з номерів журналу, у статті “Наш молодий талант”, розповідається про Йоганну Драгінду, яка є знавцем народного мистецтва. Народне вбрання України Йоганна Драгінда вивчила до подробиць. Вона схопила особливість кожної з відмін і дбайливо її перестерігає. Цю увагу й пошану до регіональних груп вона виявляє найкраще у своїх танках: її танцюристи завжди стилево зібрані. Вона навіть придумала для них особливо легкі матеріали, щоб улегшити зміну костюма та рух [9, с.9].

Завдяки Союзу Українок Америки та СФУЖО читачі журналу “Наше Життя” мали змогу більш детально ознайомитись із вишивками, декором і строями, які представляли різні регіони України. У статті “На Гуцульщині” [2, с.3] зазначається: “У 1951 і 1952 рр. “Наше життя” подало опис полтавського народного строю, що став у нас репрезентаційним. Та виявилось, що зацікавлення народним убранням у нас ширше. Покази народної ноші, що пройшли у великих центрах, показали його у всій красі й різноманітності. І тому хочеться тепер зглибити регіональні відміни, що з них кожна має своє окреме обличчя.

Перший опис обіймає Гуцульщину, як найцікавіший стрій західної України”.

У журналі також подано бойківський стрій [2, с.3]; український народний стрій Буковини [5, с.21; 6, с.21]; одяг Лемківщини [8, с.21; 7, с.21]; убрання Полісся [11, с.17]. На сторінках журналу подаються схеми узорів вишивок різних етнографічних регіонів, деякі ілюстрації цілих строїв.

Хочеться відзначити й дослідницю Лідію Ненадкевич, яка все життя присвятила збиранню взірців української народної вишивки. Під час своїх поїздок вона пізнавала все нові мистецькі скарби. Стала шукати й розпитувати. Почала збирати старі вишивки й плахти, копіювати взори. Розшукала всю літературу, що появилася. І пізнала, зглибила цю ділянку народної творчості як мало хто. В її руках постала велика збірка, що могла сама заповнити відділ музею.

Енциклопедія Українознавства завдячує їй найбільш обширним оглядом української вишивки. У книжці “Ukrainian Arts” вона ознайомлює англомовного читача із цим мистецтвом. У “Нашому Житті” й “Жіночому Світі” обговорює поодинокі ділянки цієї галузі [4, с.10].

Вбрання Лемківщини досліджує в США Данило Дмитриків.

Велику роботу в ділянці збереження й популяризації українського мистецтва, у тому числі й одягу, проводили співробітники Музею української культури у Свиднику (Словаччина), зокрема, Микола Мушинка, Анна Худик, Музею народного будівництва в Сяноку (Польща).

Український Музей у Нью-Йорку опублікував каталог із музейних експонатів одягу й вишивок.

У 1977 р. вийшла в Австралії двомовна книжка-альбом М.Куценко “Українська вишивка” – знімки вишивок із збірки авторки. У 1978 р. появилася книжка Івонни Зельської “Українська вишивка” з докладними поясненнями. Авторка подала також життєписи трьох дослідниць вишивки: Пелагії Літвинової, Ольги Бачинської й Антонії Кучер.

У 1982 р. у Канаді вийшла книжка “Українські вишивки”, видана групою сеньйорок “Наша спадщина і традиція” при Єпархіяльній Управі Ліги Українських Католицьких Жінок. У книжці 18 таблиць зразків із різних частин України, окремо описано церковні ризи й рушники. Авторка тексту Ярослава Турко.

У 1984 р. вийшла книжка українською й англійською мовами Тані Дяків-Онїл “Українські стіби”. У ній описано 105 стібків вишивання, додано чорно-білі рисунки та багато кольорових ілюстрацій.

Аналіз ступеня дослідженості теми дає право стверджувати, що дотепер немає в українському мистецтвознавстві узагальнюючої праці, у котрій би в хронологічній послідовності були представлені дослідження діаспори. Щоб заповнити цю прогалину в історії мистецтвознавства, були вивчені й визначені культурно-видавничі центри, які знаходилися за межами України. Основними такими центрами є США й Канада, де завдяки організації СФУЖО й роботі етнографів побачили світ чимало видань, у яких досліджувався український народний костюм.

Завдяки копіткій праці вчених-етнологів та аматорів діаспори краса українського народного одягу перестає бути загадкою для інших народів, зайнявши гідне, належне їй місце в колі народів світу.

1. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / Воропай О. – Мюнхен : Українське вид-во, 1958. – Т. 1; 1966. – Т. 2. – К. : Етнос, 2008. – 687 с.
2. Наше Життя. – 1955. – Червень. – С. 3.
3. Там само. – 1956. – Лютий. – С. 3.
4. Там само. – 1957. – Червень. – С. 10.
5. Там само. – 1963. – Лютий. – С. 21.
6. Там само. – 1963. – Червень. – С. 21.
7. Там само. – 1964. – Грудень. – С. 21.
8. Там само. – 1964. – Липень-серпень. – С. 21.
9. Там само. – 1965. – Січень. – С. 9.
10. Там само. – 1965. – Квітень. – С. 8.
11. Там само. – 1965. – Вересень. – С. 17.
12. Стельмашук Г. Етнологи української діаспори про національні строї українців / Г. Стельмашук // Народознавчі зошити. – 1996. – № 4. – С. 269–270.
13. Стельмашук Г. Лідія Бурчинська – дослідниця народного мистецтва (на матеріалах 1930–1939 рр. часопису “Наша хата”) / Г. Стельмашук // Мистецтвознавство-2000. – Львів, 2001. – С. 187–196.
14. Український народний одяг. – Toronto ; Philadelphia, 1992. – С. 306.

В статье проанализированы труды украинских научных работников, этнографов и любителей, которые занимались исследованием народного костюма за пределами Украины и оставили заметный след в украинском народоведении. Рассматриваются источники с конца XIX века и до нашего времени.

Ключевые слова: народный костюм, этнографы, народоведение, диаспора.

The analysis of works of ukrainian scientists, ethnographers, amateurs, who have been investigating the development of ukrainian folk suit abroad since the end of the XIX-th century, is given in the article. Main attention is paid to the importance of their studies for national ethnology.

Key words: folk suit, ethnographers, ethnology, development.

УДК 792.02

ББК 85.344

Надія Кукуруза

ІНСЦЕНІЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ: ТРАДИЦІЇ І НОВАЦІЇ

У статті розглянуто інсценізації в українській діаспорі, розкриваються їх тематика, професійне мистецьке втілення. На основі проведеного аналізу робиться висновок, що інсценізації української діаспори, у якій умовно виділено два періоди, попри тематичну близькість мають різне мистецьке значення.

Ключові слова: інсценізація, літературний текст, постановка, театр, українська діаспора.

Останнім часом в українській літературознавчій і театрознавчій науці помітно зріс інтерес до інсценізації як пошуку театрального еквівалента літературним, художнім, смисловим та іншим особливостям обраного тексту. Це пояснюється передусім нагальною потребою заповнити той “вакуум”, який утворився під дією ідеологічно-партійного диктату в літературі як і в усьому духовному житті українства.

Літературний процес сучасності багатий на різні жанрові форми творчості, що пов’язані з культурно-історичною ситуацією, зі специфікою літературного розвитку. Динаміка як естетичних критеріїв, так і читацьких смаків під впливом нових можливостей літературної творчості та її рецепції в сучасних умовах істотно розширює уявлення про сутність літератури, зокрема осмислення інсценізації, як найбільш чутливе до змін явище в сучасному мистецтві.

Драматургія для театру підкоряється певним законам, і лише невелика частина літературних творів призначена для театральних постановок. Хоч останнім часом створено безліч п’єс, режисери звертаються до прози, тим більше немає жодних ідеологічних перешкод для постановки того чи іншого драматичного твору. Інсценізація прози розширює межі театральності, сприяє тотальному сценічному оновленню. Слід звернути увагу на два основні смисли інсценізації: це, по-перше, переробка літературної першооснови на рівні тексту, перетворення його на літературний сценарій; по-друге, це практичне втілення цього сценарію засобами театру, тобто формування сценічної драматургії.

Вагомий внесок у дослідження цих проблем зробили такі науковці, як В.Гайдабура, І.Мамчур, С.Хороб, О.Чепалов та ін. Розглядати інсценізацію без величезного унікального пласта, що гідно репрезентує творчість митців української діаспори, неможливо, бо саме в цілісності їх культурно-естетичних і мистецьких шукань, подекуди у відчайдушних дискусіях і запереченні розвивався мистецький процес. Заслужують на увагу літературознавчі праці англійською мовою Ю.Луціва, Г.Грабовича, В.Жили, І.Фізера, Д.Струка, Г.Костюк, монографічні дослідження Ю.Шереха та Я.Славутича, театрознавця Валеріяна Ревуцького.

Актуальність проблеми зумовлена недостатньою обізнаністю широкого загалу з інсценізаціями української діаспори, поодинокі дослідження цієї проблематики мають фрагментарний характер. Намагаючись заповнити цю прогалину, ставимо за мету комплексно дослідити інсценізації української діаспори.

Утративши Батьківщину й опинившись на чужині, яка на перших порах була незрозумілою і справді чужою, різюче відмінною від усього баченого раніше, митець був переповнений думками та враженнями від усього, що з ним відбувалося. Певна ізоляція від нового світу примушувала шукати шляхів вияву своїх думок про далеку батьківщину, і тоді театр став одним із джерел поширення цих думок.